

Sygn. akt V ACa 1390/17

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 10 kwietnia 2018 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie V Wydział Cywilny

w składzie następującym:

Przewodniczący Sędzia SA Edyta Jefimko (spr.)

Sędzia SA Jerzy Paszkowski

Sędzia SA Bogdan Świerczakowski

Protokolant sekr. sąd. Izabela Katryńska

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 27 marca 2018 r. w Warszawie

sprawy z powództwa K. B.

przeciwko J. B. (1)

o zachowek

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 8 lipca 2014 r., sygn. akt IV C 1422/09

I. zmienia zaskarżony wyrok w ten sposób, że:

1. w punkcie pierwszym częściowo - zasądza od J. B. (1) na rzecz K. B. kwotę 71.794,51 zł (siedemdziesiąt jeden tysięcy siedemset dziewięćdziesiąt cztery złote, 51/100) z zastrzeżeniem, iż świadczenie w tej kwocie zostało już zapłacone na rzecz powoda;

2. w punkcie drugim i trzecim:

a) zasądza od J. B. (1) na rzecz K. B. kwotę 89,70 zł (osiemdziesiąt dziewięć złotych, 70/100) tytułem zwrotu kosztów procesu,

b) zasądza od K. B. na rzecz J. B. (1) kwotę 5.908,32 zł (pięć tysięcy dziewięćset osiem złotych, 32/100) powiększoną o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 1358, 91 zł (tysiąc trzysta pięćdziesiąt osiem złotych, 91/100) tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanej z urzędu przez adwokata S. K.,

c) przyznaje od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie adwokatowi S. K. kwotę 1.291,68 zł (tysiąc dwieście dziewięćdziesiąt jeden złotych, 68/100) powiększoną o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 297,08 zł (dwieście dziewięćdziesiąt siedem złotych, 8/100) tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanej z urzędu przez adwokata S. K.,

d) zasądza od J. B. (1) na rzecz K. B. kwotę 1.291,68 zł (tysiąc dwieście dziewięćdziesiąt jeden złotych, 68/100) powiększoną o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 297,08 zł (dwieście

dziewięćdziesiąt siedem złotych, 8/100) tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu przez adwokata M. K.,

e) przyznaje od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie adwokatowi M. K. kwotę 5.908,32 zł (pięć tysięcy dziewięćset osiem złotych, 32/100) powiększoną o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 1358, 91 zł (tysiąc trzysta pięćdziesiąt osiem złotych 91/100) tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu przez adwokata M. K.;

3. w punkcie czwartym i piątym:

a) nakazuje pobrać od J. B. (1) na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie kwotę 1.882,90 zł (tysiąc osiemset osiemdziesiąt dwa złote, 90/100) tytułem pokrycia części kosztów sądowych,

b) nakazuje ściągnąć od K. B. kwotę 8.612,65 zł (osiem tysięcy sześćset dwanaście złotych, 65/100) na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie ze świadczenia zasądzzonego w punkcie I ppkt 1 wyroku,

a w pozostały zakresie odstępuje od obciążenia obu stron nieuiszczonymi kosztami sądowymi;

II. oddala apelację w pozostałym zakresie;

III. oddala wniosek pozwanej o zwrot spełnionego świadczenia;

IV. zasądza od K. B. na rzecz J. B. (1) kwotę 730,90 zł (siedemset trzydzieści złotych, 90/100) tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego i kasacyjnego;

V. zasądza od K. B. na rzecz J. B. (1) kwotę 4.431,24 zł (cztery tysiące czterysta trzydzieści jeden złotych, 24/100) powiększoną o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 1019,18 zł (tysiąc dziewiętnaście złotych, 18/100) tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanej z urzędu przez adwokata S. K. w postępowaniu apelacyjnym;

VI. przyznaje od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie adwokatowi S. K. kwotę 968,76 zł (dziewięćset sześćdziesiąt osiem złotych, 76/100) powiększoną o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 222,81 zł (dwieście dwadzieścia dwa złote, 81/100) tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanej z urzędu przez adwokata S. K. w postępowaniu apelacyjnym;

VII. zasądza od J. B. (1) na rzecz K. B. kwotę 968,76 zł (dziewięćset sześćdziesiąt osiem złotych, 76/100) powiększoną o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 222,81 zł (dwieście dwadzieścia dwa złote, 81/100) tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu przez adwokata M. K. w postępowaniu apelacyjnym;

VIII. przyznaje od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie adwokatowi M. K. kwotę 4.431,24 zł (cztery tysiące czterysta trzydzieści jeden złotych, 24/100) powiększoną o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 1019,18 zł (tysiąc dziewiętnaście złotych, 18/100) tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu przez adwokata M. K. w postępowaniu apelacyjnym;

IX. zasądza od K. B. na rzecz J. B. (1) kwotę 2954,16 zł (dwa tysiące dziewięćset pięćdziesiąt cztery złote, 16/100) powiększoną o 23 % podatku od towarów i usług w wysokości 679, 45 zł (sześćset

siedemdziesiąt dziewięć złotych, 45/100) tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanej z urzędu przez adwokata J. L. w postępowaniu kasacyjnym;

X. przyznaje na rzecz adwokata J. L.: od Skarbu Państwa – Sądu Apelacyjnego w Warszawie kwotę 645,81 zł (sześćset czterdzieści pięć złotych, 81/100) powiększoną o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 148,54 zł (sto czterdzieści osiem złotych, 54/100) tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanej z urzędu przez adwokata J. L. w postępowaniu kasacyjnym, a nadto przyznaje od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie kwotę 7 200 zł (siedem tysięcy dwieście złotych) powiększoną o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 1656 (tysiąc sześćset pięćdziesiąt

sześć) złotych tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanej z urzędu przez adwokata J. L. w postępowaniu apelacyjnym;

XI. odstępuje od obciążenia obu stron nieuiszczonymi kosztami sądowymi.

Jerzy Paszkowski Edyta Jefimko Bogdan Świerczakowski

Sygn. akt V ACa 1390/17

UZASADNIENIE

Powód K. B. w pozwie skierowanym przeciwko siostrze J. B. (1) i jej córce K. D. domagał się zapłaty zachowku po zmarłym ojcu H. B. żądając „zasądzenia od pozwanej J. B. (1) działki o powierzchni 4300 m² lub wartości tej działki” a od pozwanej K. D. „działki o powierzchni 1600 m² lub wartości tej działki oraz „splaty z budynków, które ostatnio należały do jego rodziców w kwocie 50.000 zł.”

Pismem z dnia 21 maja 2010 r. powód sprecyzował żądanie pozwu wnosząc o zasądzenie od pozwanych solidarnie na jego rzecz kwoty 400.000 zł wraz z odsetkami w wysokości ustawowej od dnia wniesienia pisma do dnia zapłaty. Na rozprawie w dniu 9 września 2010 r. powód cofnął powództwo przeciwko K. D., co skutkowało umorzeniem postępowania w tym zakresie.

Pozwana J. B. (1) wniosła o oddalenie powództwa w całości, podnosząc, iż powód otrzymał należny mu zachówek w ramach powołania do spadku.

Wyrokiem z dnia 8 lipca 2014 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił powództwo, zasądając od powoda na rzecz pozwanej kwotę 7.200 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego. Ponadto przyznał pełnomocnikowi powoda koszty pomocy prawnej udzielonej z urzędu oraz nakazał pobranie od powoda na rzecz Skarbu Państwa kwoty 10.495,55 zł tytułem kosztów sądowych, przejmując nieuiszczoną opłatę sądową od pozwu na rachunek Skarbu Państwa.

Powyższy wyrok Sąd Okręgowy wydał na podstawie następujących ustaleń faktycznych i wniosków.

H. B. zmarł w dniu 20 lutego 2009 r. pozostawiając troje zstępnych: córkę J. B. (1) (pозwaną), córkę H. J. i syna K. B. (powoda) oraz żonę Z. B.. Postanowieniem z dnia 27 maja 2009 r. Sąd Rejonowy w Pruszkowie w sprawie o sygn. akt I Ns 489/09 stwierdził, że spadek po H. B. na podstawie ustawy nabyli: żona Z. B. w 1/4 części, syn K. B. w 1/4 części, córka J. B. (1) w 1/4 części, córka H. J. w 1/4 części.

W chwili śmierci spadkodawcy w skład spadku wchodziły aktywa:

1) ciągnik marki U. (...) i maszyny rolnicze (pług dwuskibowy, opryskiwacz, kultywator, glebogryzarka, przyczepa),

2) udział w wysokości 1/3 w nieruchomości gruntowej położonej w miejscowości N., dla której jest prowadzona księga wieczysta o numerze (...),

3) środki pieniężne o łącznej wartości 34.326,59 zł (na rachunku nr (...) prowadzonym dla zmarłego w wysokości 309,46 zł. Ponadto na rachunku terminowym o numerze (...) w wysokości 29.000,- zł; w funduszach Inwestycyjnych Otwartych na czterech kontach o numerze (...) wartość jednostek wynosiła 816,68 zł; o numerze (...), wartość jednostek wynosiła 494,43 zł; o numerze (...) wartość jednostek wynosiła 3.374,99 zł, o numerze (...), wartość jednostek wynosiła 331,03 zł).

Ponadto do czystej wartości spadku weszły składniki majątkowe, stanowiące przedmiot darowizn dokonanych przez spadkodawcę:

1) nieruchomość gruntowa położona w M. przy ul. (...) darowana pozwanej J. B. (1) oraz K. D. umową darowizny z dnia 16 kwietnia 2004 r., dla której to nieruchomości prowadzona jest księga wieczysta nr (...),

2) nieruchomość gruntowa położona w miejscowości W. darowana H. i S. J. umową darowizny z dnia 28 stycznia 1997 r., dla której to nieruchomości prowadzona jest księga wieczysta nr (...),

3) nieruchomość gruntowa położona w M. darowana H. i S. J. umową darowizny z dnia 8 stycznia 1986 r. dla której to nieruchomości prowadzona jest księga wieczysta nr (...),

4) nieruchomość gruntowa położona w M. przy ul. (...) darowana J. B. (1) umową darowizny z dnia 29 czerwca 1984 r., dla której to nieruchomości prowadzona jest księga wieczysta nr (...) (Sąd Okręgowy wskazał będą datę zawarcia umowy na 8 stycznia 1986 r.)

W skład spadku nie wchodziły żadne pasywa, zatem Sąd Okręgowy ustalił czystą wartość spadku na kwotę 6.204.516 zł.

Podstawą poczynionych przez Sąd Okręgowy ustaleń faktycznych były dowody z dokumentów urzędowych i prywatnych, opinie biegłych sądowych do spraw wyceny maszyn rolniczych oraz do spraw wyceny nieruchomości.

Sąd Okręgowy uznał powództwo w całości za bezzasadne. Zgodnie z art. 991 § 1 k.c. zstępny, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni - dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach - połowa wartości tego udziału (zachówek). Na podstawie § 2 powyższego artykułu jeżeli uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku bądź w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu, przysługuje mu przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia.

Sąd I instancji wskazał, że niesporne było pomiędzy stronami, iż stronie powodowej należny byłby zachówek w kwocie odpowiadającej połowie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu ustawowym – czyli 1/8 spadku ($\frac{1}{2}$ z $\frac{1}{4}$). Dokonując oceny roszczenia powoda Sąd Okręgowy do wartości spadku doliczył wartość darowizn poczynionych na rzecz córek zmarłego: J. B. (1) i H. J.. Natomiast nakłady na wzniesienie zabudowań na nieruchomości położonej w M. przy ul. (...) - KW (...), będącej przedmiotem darowizny na rzecz pozwanej, nie mogły zostać doliczone do wartości czystej spadku po H. B., ponieważ powód nie wykazał, aby zostały one poniesione przez spadkodawcę. Pozwana przedłożyła dokumenty potwierdzające poniesienie kosztów budowy domu przez J. R. oraz uzyskania przez nią kredytu na budowę domu. Natomiast do masy spadkowej doliczono wartość ruchomości: ciągnika marki U., maszyn rolniczych i środków finansowych na koncie zmarłego. Łączna wartość aktywów wchodzących w skład spadku po H. B. oraz aktywów podlegających doliczeniu do spadku jako darowizny wyniosła 6.204.516 zł. Zatem obliczony od tej kwoty zachówek należny powodowi w wysokości 1/8 wartości spadku wynosiłby 775.564,57 zł, natomiast wartość udziału, który K. B. uzyskał w drodze dziedziczenia po ojeu, tj. $\frac{1}{4}$ wartości nieruchomości wchodzącej w skład spadku została przez biegłego określona na kwotę 793.958 zł. Porównanie wartości zachowku i

uzyskanego faktycznie udziału w spadku doprowadziło Sąd Okręgowy do wniosku, że roszczenie powoda o zachówek zostało w pełni zaspokojone, albowiem znajduje ono pokrycie w powołaniu do spadku.

O kosztach procesu orzeczono na podstawie art. 98 k.p.c. stosując zasadę odpowiedzialności za wynik procesu.

Apelację od powyższego wyroku wniósł powód, zaskarżając orzeczenie Sądu Okręgowego w całości na podstawie następujących zarzutów:

1.naruszenia przepisu prawa materialnego w postaci art. 991 § 2 k.c. poprzez jego błędną wykładnię i w rezultacie uznanie, iż powód otrzymał należy mu zachówek w postaci powołania do spadku,

2.naruszenia przepisu prawa procesowego w postaci

- art. 233 k.p.c. poprzez błędna ocenę materiału dowodowego prowadzącą do przyjęcia, że:

a) wartość udziału powoda w nieruchomości wchodzącej w skład spadku wynosi 793.958 zł,

b) powód otrzymał należy mu zachówek w postaci powołania do spadku,

c) do wartości czystej spadku nie mogą być doliczone nakłady na wzniesienie zabudowań na nieruchomości położonej w M. przy ul. (...),

-art. 98 k.p.c. poprzez jego zastosowanie, ponadto poprzez obciążenie powoda kosztami sporządzenia opinii przez biegłą sądową M. G. (1), podczas gdy opinia ta została sporządzona z przyczyn niezależnych od powoda, a mianowicie dlatego iż biegły sądowy M. C. nie potwierdził aktualności poprzedniej opinii sporządzonej w sprawie,

-art. 102 k.p.c. poprzez jego niezastosowanie.

W oparciu o powyższe zarzuty apelujący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez uwzględnienie powództwa w całości i zasądzenie od pozwanej na jego rzecz zwrotu kosztów procesu, ewentualnie o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Po rozpoznaniu apelacji Sąd Apelacyjny w Warszawie **wyrokiem** z dnia 20 stycznia 2016 r., sygn. akt VI ACa 1922/14 zmienił częściowo wyrok Sądu I instancji w ten sposób, że zasądził od J. B. (1) na rzecz K. B. kwotę 71.794,51 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 29 czerwca 2010 r. do dnia 31 grudnia 2015 r. oraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 r. do dnia zapłaty oraz rozstrzygnął o ponoszeniu przez strony kosztów procesu w I instancji, w tym nieuiszczonych kosztów sądowych. W pozostały zakresie apelację oddalił oraz orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego.

W uzasadnieniu wydanego wyroku Sąd Apelacyjny wskazał, iż apelacja zasługiwała na częściowe uwzględnienie, chociaż z innych przyczyn niż wskazane przez skarżącego. Sąd Okręgowy błędnie bowiem ustalił wartość aktywów wchodzących w skład spadku po H. B.. Uchybienie polegało na tym, że dokonując obliczenia substratu zachowku (poprzez zsumowanie aktywów masy spadkowej i darowizn) Sąd nie uwzględnił w pełnym zakresie składnika masy spadkowej po H. B. w postaci udziału w wysokości 1/3 w nieruchomości położonej w miejscowości N., a mianowicie nie uwzględnił całej wartości tego prawa (zgodnie z opinią biegłego sądowego wynoszącej 3.175.833,33 zł), a jedynie wartość na poziomie 2.381.874 zł i w ten sposób niezasadnie zaniżył łączną wartość substratu zachowku. W konsekwencji doszło do nieprawidłowego ustalenia wartości udziału nabytego przez powoda w spadku po H. B. oraz w dalszej kolejności do nieprawidłowego ustalenia wartości świadczenia przysługującego powodowi z tytułu zachowku. Zgodnie z art. 991 § 1 k.c. zachówek powoda wynosi 1/2 wartości udziału spadkowego w wysokości 1/4, czyli 1/8 wartości substratu zachowku, który stanowią aktywa masy spadkowej o łącznej wartości 3.212.059,92 zł (1.900 zł + 3.175.833,33 zł + 34.326,59 zł) oraz darowizny o łącznej wartości 3.786.416 zł (1.588.200 zł + 350.600 zł + 1.091.560 zł + 748.056 zł). Zatem substrat zachowku wyniósł 6.998.475,92 zł, a należny powodowi zachówek 1/8 x 6.998.475,92 zł = 874.809,49 zł. Zestawienie tej kwoty z kwotą 803.014,98 zł odpowiadającą wartości spadku nabytego przez

powoda po ojcu (3.212.059,92 zł x 1/4 /wartość udziału w spadku/) doprowadziło do wniosku, iż powód otrzymał tylko częściowo należny mu zachowek w postaci powołania do spadku, a mianowicie w kwocie 803.014,98 zł. W tej sytuacji był uprawniony do uzyskania kwoty 71.794,51 zł tytułem uzupełnienia zachowku (874.809,49 zł - 803.014,98 zł), ponieważ część spadku przypadająca na powoda nie pokrywa w całości wielkości należnego mu zachowku. Powyższą kwotę Sąd Apelacyjny zasądził wraz z odsetkami od dnia 29 czerwca 2010 r., tj. po upływie 14 dni od otrzymania przez pozwaną wezwania do zapłaty.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie skargę kasacyjną wniosła pozwana. Sąd Najwyższy **wyrokiem** z dnia 18 maja 2017 r., I CSK 512/16, uznając zasadność tej skargi, uchylił zaskarżony wyrok w części uwzględniającej apelację i zasądzającej od pozwanej na rzecz powoda kwotę 71.794,51 z odsetkami ustawowymi i odsetkami za opóźnienie i orzekającej o kosztach procesu i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zakwestionował trafność stanowiska Sądu Apelacyjnego, który obliczając należny powodowi zachowek, doliczył do spadku wartość darowizn dokonanych przez spadkodawcę w dniu 8 stycznia 1986 r. oraz w dniu 28 stycznia 1997 r. (Sąd wskazał błędną datę zawarcia tej umowy na 18 stycznia 1997 r.) na rzecz H. J. będącej spadkobiercą po H. B. oraz na rzecz jej męża S. J. niebędącego spadkobiercą ani osobą uprawnioną do zachowku. Sąd Najwyższy, odwołując się do stanowiska judykatury, wskazał, iż w sytuacji, w której spadkodawca - przed więcej niż dziesięć laty przed śmiercią - uczynił darowiznę na rzecz uprawnionego do zachowku i na rzecz jego małżonka z zastrzeżeniem, że przedmiot darowizny wejdzie do majątku wspólnego obdarowanych, przy ustalaniu substratu zachowku należy doliczyć do wartości czystej spadku połowę wartości przedmiotu darowizny. Bezudziałowy charakter wspólności ustawowej nie może prowadzić do doliczenia wartości przysporzenia uzyskanego przez osobę niebędącą spadkobiercą ani uprawnioną do zachowku w drodze darowizny dokonanej przez spadkodawcę przed więcej niż dziesięć laty. Przyjęcie odmiennego zapatrywania pozostawałoby w sprzeczności z treścią art. 994 § 1 k.c.

Sąd Apelacyjny po ponownym rozpoznaniu apelacji powoda zważył, co następuje:

Apelacja jest częściowo uzasadniona.

Apelacja pełna cum beneficio novorum polega na tym, że sąd II instancji rozpatruje sprawę ponownie, czyli w sposób w zasadzie nieograniczony jeszcze raz bada sprawę rozstrzygniętą przez sąd I instancji. Postępowanie apelacyjne jest zawsze kontynuacją postępowania merytorycznego w sprawie. Tak określona istota i funkcja postępowania apelacyjnego sprawia, że sąd II instancji może prowadzić własne postępowanie dowodowe i dokonywać oceny dowodów przeprowadzonych zarówno przez siebie, jak i sąd I instancji. Realizując obowiązek ponownego rozważenia na nowo całego zebranego w sprawie materiału dowodowego oraz dokonania jego własnej i swobodnej oceny, w tym oceny zgromadzonych przez sądy obu instancji dowodów, sąd ten powinien harmonizować ogólne (art.227 k.p.c. - 315 k.p.c.) i szczególne (art.381 k.p.c. - 382 k.p.c.) reguły postępowania dowodowego, co jest nieodzowne dla respektowania zasad bezpośredniości i instancyjności postępowania. sąd II instancji może zmienić ustalenia faktyczne, stanowiące podstawę wydania wyroku sądu I instancji nawet bez przeprowadzenia postępowania dowodowego, uzasadniającego odmienne ustalenia, chyba że szczególne okoliczności wymagają ponowienia lub uzupełnienia tego postępowania. Postępowanie apelacyjne - choć odwoławcze - ma charakter rozpoznawczy (merytoryczny), a z punktu widzenia metodologicznego stanowi dalszy ciąg postępowania przeprowadzonego w pierwszej instancji. Przez spełnianie nieograniczonych funkcji rozpoznawczych spełnia się kontrolny cel postępowania apelacyjnego; rozpoznanie apelacji ma (powinno) doprowadzić do naprawienia wszystkich błędów sądu I instancji, ewentualnie także błędów stron (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 grudnia 2009 r., III UK 54/09, Lex nr 602073).

W rozpoznawanej sprawie zachodziła konieczność uzupełnienia postępowania dowodowego i dlatego uwzględniając wniosek dowodowy apelującego Sąd Apelacyjny postanowieniem z dnia 13 grudnia 2017 r. dopuścił dowód z dokumentu w postaci zaświadczenia z dnia 20 listopada 2017 r. wystawionego przez ZUS - (...) Oddział w W. i na jego podstawie ustalił, iż w chwili otwarcia spadku po H. B., tj. w dniu 20 lutego 2009 r. powód pobierał rentę z tytułu

całkowitej niezdolności do pracy (dowód- zaświadczenie k-893). Zaświadczenie wystawione przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych jest dokumentem urzędowym (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2009 r., III UK 68/08, OSNP 2010/17-18/219), który zgodnie z art. 244 k.p.c. korzysta z domniemania zgodności z prawdą tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone oraz z domniemania prawdziwości (autentyczności pochodzenia takiego dokumentu od jego wystawcy) (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2000 r., I CKN 724/98, z dnia 15 lipca 2010 r., IV CSK 90/10, LEX nr 603427; wyrok SN z dnia 7 października 2010 r., IV CSK 187/10, LEX nr 667507). Żadnego z powyższych domniemań pozwana nie obaliła na podstawie art. 252 k.p.c. J. B. (2) kwestionowała wyłącznie możliwość przeprowadzenia przez Sąd Apelacyjny powyższego dowodu, podnosząc, iż należy go uznać za spóźniony w rozumieniu art. 381 k.p.c.

Należy zauważyć, iż w dotychczasowym toku postępowania powód wprawdzie ujawnił fakt bycia rencistą (treść oświadczenia majątkowego k. 13 oraz dane osobowe podane przed złożeniem zeznań w charakterze strony k.415), ale nie powoływał się na fakt, iż w chwili otwarcia spadku był osobą trwale niezdolną do pracy.

W literaturze i w orzecznictwie nie ma wątpliwości, że w systemie apelacji pełnej, jednym z istotnych elementów tego systemu jest zagwarantowana - w art. 381 k.p.c.- możliwość prezentowania nowości. Powyższy przepis stanowi, że sąd II instancji może pominąć nowe fakty i dowody, jeżeli strona mogła je powołać w postępowaniu przed sądem I instancji, chyba że potrzeba powołania się na nie wynika później. Dopuszczalność nowych faktów dowodów jest zasadą, a wyjątkiem ich pominięcie. Jednak restrykcje zawarte w art. 381 k.p.c. powinny być stosowane w sposób umiarkowany, z uwzględnieniem okoliczności każdego konkretnego przypadku. Chodzi o to, aby na skutek obostrzeń przewidzianych w omawianym przepisie, ustanowionych zasadniczo w celach pragmatycznych, nie ucierpiało prawidłowe rozstrzygnięcie sprawy. Potrzeba uzupełnienia materiału dowodowego w postępowaniu apelacyjnym może być pominięta wyjątkowo, a dążenie do koncentracji materiału dowodowego nie może prowadzić do naruszenia zasady sprawiedliwego procesu, który musi być oparty na wszechstronnym zbadaniu okoliczności sprawy, czego warunkiem jest dokonanie ustaleń faktycznych zgodnych z rzeczywistym stanem (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2017 r., V CSK 65/17, . LEX nr 2447353 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2017 r., II CSK 655/16, LEX nr 2342151). Przepis art. 381 k.p.c. pozostawia sądowi II instancji ocenę możliwości i celowości dopuszczenia nowych faktów i dowodów w postępowaniu apelacyjnym (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2012 r., II CSK 362/11, Legalis nr 490630).

W ocenie Sądu Apelacyjnego pominięcie dowodu z dokumentu, w świetle którego fakt pobierania przez powoda renty, ujawniony w postępowaniu przed Sądem Okręgowym, nabiera prawnego znaczenia przy ocenie zasadności roszczeń skarżącego, doprowadziłoby do nieprawidłowego rozstrzygnięcia sprawy. Z uwagi na powyższe dowód ten został przeprowadzony.

W trakcie ponownego rozpoznania sprawy przez Sąd Apelacyjny bezsporna między stronami była zarówno czysta wartość spadku oraz wartość doliczalnych do niej darowizn- wynosząca 6 273 395, 92 zł. Strony nie domagały się dokonania aktualizacji wydanych w sprawie przez biegłych sądowych opinii.

W celu obliczenia wysokości zachowku konieczne jest dokonanie kilku operacji, które polegają na:

- 1) określeniu udziału spadkowego stanowiącego, zgodnie z art. 992 k.c., podstawę obliczenia zachowku;
- 2) obliczeniu wartości spadku;
- 3) ustaleniu wartości darowizn doliczalnych do spadku dla potrzeb zachowku;
- 4) wreszcie, obliczeniu samego zachowku, następujące przez zastosowanie matematycznej formuły (iloczynu), którego czynnikami są: wyrażony ułamkiem udział spadkowy uprawnionego, wynikający z reguł dziedziczenia ustawowego współczynnik $1/2$ lub $2/3$ (art. 991 § 1 k.c.) oraz czysta wartość spadku, powiększona o doliczalne darowizny.

Operację tę można wyrazić formułą matematyczną:

$Z = 1/2 (2/3) \times a \times (b+c)$ gdzie:

Z - to poszukiwana wysokość należnego zachowku;

1/2 (2/3) - to współczynnik wynikający z art. 991 k.c.;

a - to wysokość udziału spadkowego należnego uprawnionemu przy dziedziczeniu z ustawy;

b - to czysta wartość spadku;

c - to wartość darowizn doliczalnych do spadku dla potrzeb obliczenia zachowku (art. 994-995 k.c.).

Wyliczonego zachowku nie należy mylić z kwotą odpowiadającą roszczeniu uprawnionego. Tę ostatnią otrzymujemy przez odjęcie od wyliczonego zachowku kwot, które uprawniony jest zobowiązany zaliczyć sobie na należny zachówek na podstawie art. 996 k.c. i 997 k.c.

Powód nie został pozbawiony prawa do zachowku, albowiem spadkodawca nie dokonał jego wydziedziczenia w testamencie, nie został także uznany za niegodnego dziedziczenia. Pozwana nie wykazała również, że K. B. uzyskał zachówek w postaci darowizny. Twierdzenia przedstawione w tym zakresie należało uznać za nieudowodnione.

Przy ustaleniu wysokości należnego zachowku ustalenie substratu zachowku jest najbardziej istotną operacją. Podstawę obliczenia spadku tworzy stan spadku, czyli stan elementów komponujących spadek w chwili otwarcia spadku i ich cen z daty orzekania o zachowku. (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 6 czerwca 2014 r., V CSK 209/13, Lex nr 1446457 i z dnia 23 maja 2013 r., I CSK 701/12, Lex 1353071).

Sąd Okręgowy ustalił tę wartość nieprawidłowo, bowiem dokonując zsumowania aktywów masy spadkowej i darowizn po pierwsze nie uwzględnił w pełnym zakresie składnika masy spadkowej po H. B. w postaci udziału w wysokości 1/3 w nieruchomości położonej w miejscowości N., a mianowicie nie uwzględnił całej wartości tego prawa, zgodnie z opinią biegłego sądowego wynoszącej 3.175.833,33 zł, a jedynie wartość na poziomie 2.381.874 zł, a po drugie wadliwie ustalił wartość darowizn doliczalnych do spadku dla potrzeb obliczenia zachowku.

Czysta wartość spadku odpowiada kwocie aktów spadku, w sytuacji braku pasywów i wynosi 3 212 059, 92 zł, a w jej skład wchodzi:

- 1) ciągnik marki U. (...) i maszyny rolnicze (pług dwuskibowy, opryskiwacz, kultywator, glebogryzarka, przyczepa) – 1900 zł,
- 2) udział w wysokości 1/3 w nieruchomości gruntowej położonej w miejscowości N., dla której jest prowadzona księga wieczysta o numerze (...) – 3 175 833, 33 zł,
- 3) środki pieniężne o łącznej wartości 34.326,59 zł.

Jak wynika bowiem z opinii biegłego k. 555 wartość całej nieruchomości gruntowej położonej w miejscowości N., dla której jest prowadzona księga wieczysta o numerze (...), wyniosła 9 527 500 zł, a więc udział 1/3 odpowiada kwocie 3 175 833, 33 zł.

Do czystej wartości spadku należało doliczyć wartość darowizn odpowiadających kwocie 3 061 336 zł.

- 1) nieruchomość gruntowa położona w M. przy ul. (...) darowana pozwanej J. B. (1) oraz K. D. umową darowizny z dnia 16 kwietnia 2004 r., dla której to nieruchomości prowadzona jest księga wieczysta nr (...) – 1588 200 zł,
- 2) nieruchomość gruntowa położona w M. przy ul. (...) darowana J. B. (1) umową darowizny z dnia 29 czerwca 1984 r., dla której to nieruchomości prowadzona jest księga wieczysta nr (...) – 748 056 zł,

3) nieruchomość gruntowa położona w M. darowana H. i S. J. do majątku objętego wspólnością ustawową - umową darowizny z dnia 8 stycznia 1986 r., dla której to nieruchomości prowadzona jest księga wieczysta nr (...) -545 780 zł (cała darowizna miała wartość 1 091 560 zł, została uczyniona wcześniej niż 10 lat przed otwarciem spadku co oznacza, iż na rzecz spadkodawczyni H. J. dokonana darowizna wyniosła $545\,780 / 1\,091\,560\,zł : 2 = 545\,780$),

4) nieruchomość gruntowa położona w miejscowości W. darowana H. i S. J. do majątku objętego wspólnością ustawową - umową darowizny z dnia 28 stycznia 1997 r., dla której to nieruchomości prowadzona jest księga wieczysta nr (...) - 179 300 zł, (cała darowizna miała wartość 358 600 zł, została uczyniona wcześniej niż 10 lat przed otwarciem spadku co oznacza, iż na rzecz spadkodawczyni H. J. dokonana darowizna wyniosła $358\,600\,zł ; 2 = 179\,300\,zł$),

Wartość spadku oraz wartość doliczalnych do niego darowizn ustalono na podstawie dowodów z opinii biegłych sądowego do spraw wyceny nieruchomości i ruchomości. Sąd Apelacyjny po dokonaniu oceny tych dowodów, w oparciu o kryteria z art. 233 § 1 k.p.c., nie znalazł podstaw do podważenia wniosków biegłych.. W zakresie opinii biegłej sądowej M. G. (2) dotyczącej wyceny wartości udziału w wysokości 1/3 w nieruchomości gruntowej położonej w miejscowości N., dla której jest prowadzona księga wieczysta o numerze (...), brak było także podstaw do zakwestionowania tej opinii z tego względu, iż według skarżącego nie jest możliwe dokonanie podziału tej nieruchomości na równe części. Okoliczność ta jest obojętna dla oceny wartości samego udziału. Należy zaznaczyć, iż przedmiotem postępowania nie jest bowiem dział spadku tylko roszczenie o zachowek.

Należy także uznać, iż Sąd Okręgowy ustalając wartość składnika majątkowego wchodzącego w skład spadku po H. B. - udziału w wysokości 1/3 w nieruchomości gruntowej położonej w miejscowości N., dla której jest prowadzona księga wieczysta o numerze (...), trafnie nie uwzględnił okoliczności, iż przedmiotowa nieruchomość stanowi przedmiot zabezpieczenia w postaci hipoteki, albowiem to ograniczone prawo rzeczowe zostało wprowadzone na udziałach w tej nieruchomości, ale jedynie na udziałach innych współwłaścicieli niż spadkodawca H. B. (k. 126 – 129 – odpis księgi wieczystej). Zarzut apelującego należało potraktować jako chybiony w tym zakresie.

Zatem substrat zachowki, odpowiada kwocie 6 273 395, 92 zł (3212059, 92 zł /czysta wartość spadku/ plus 3061 336 zł /wartość doliczonych darowizn/).

Współczynnik wynikający z art. 991 k.c. w przypadku apelującego wynosi nie 1/8, jak ustalił Sąd Okręgowy, ale 1/6 ($1/4 \times 2/3 = 2/12 = 1/6$). Powód odziedziczył spadek po

ojcu w udziale wynoszącym 1/4, co wynika z treści prawomocnego postanowienia Sąd Rejonowy w Pruszkowie z dnia 27 maja 2009 r., sygn. akt I Ns 489/09. W chwili otwarcia spadku K. B. był osobą trwale niezdolną do pracy. Powyższa okoliczność została wykazana przez skarżącego dowodem z dokumentu urzędowego w postaci zaświadczenia wystawionego przez ZUS (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 7 lutego 2013 r., I ACa 1103/12, Legalis 734365). Osoba pobierająca w chwili otwarcia spadku rentę z tytułu całkowitej niezdolności do pracy spełnia kryterium trwałej niezdolności do pracy w rozumieniu art. 991 § 1 k.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 października 2003 r., IV CK 158/02, LEX nr 106579 i wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 5 lipca 2016 r., I ACa 161/16, LEX nr 2096166).

Powodowi jako trwale niezdolnemu do pracy przysługuje zatem zachowek wynoszący 1 045 563, 98 zł ($6273\,395,92 \times 1/6 = 1\,045\,565,98\,zł$). Ponieważ odziedziczył on spadek o wartości 803 014, 98 zł, (okoliczność ta nie jest przez strony obecnie kwestionowana), to tytułem uzupełnienia zachowku mógłby domagać się zapłaty kwoty 242 551,09 zł ($1\,045\,565,98\,zł - 803\,014,98\,zł = 242\,551,09\,zł$). Jednak z uwagi na fakt, iż nie zaskarżył on - poprzez wniesienie skargi kasacyjnej - wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 20 stycznia 2016 r., sygn. akt VI ACa 1922/14 w części oddalającej apelację, to Sąd Apelacyjny przy ponownym rozpoznaniu sprawy mógł co do zasady uwzględnić jego roszczenie jedynie do kwoty 71.794,51 zł wraz z odsetkami. Zapłaty odsetek domagał się od dnia wniesienia pisma z dnia 21 maja 2010 r., w którym określił żądanie na kwotę 400 000 zł.

Kwota 71.794,51 zł została już na jego rzecz uiszczona) przez pozwaną na podstawie prawomocnego (w chwili zapłaty) wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 20 stycznia 2016 r., sygn. akt VI ACa 1922/14, który następnie w zakresie zaskarżonym skargą kasacyjną został uchylony. Fakt zapłaty nie spowodował jednak wygaśnięcia roszczenia na skutek spełnienia świadczenia.

Powodem oddalenia powództwa może być z pewnością spełnienie świadczenia przez pozwanego, który w ten sposób zaspokaja żądanie pozwu. Jeżeli przedmiotem świadczenia jest suma pieniężna, którą dłużnik świadczy w celu zwolnienia się z zobowiązania, zobowiązanie wygasa, a wobec nieistnienia wierzytelności powództwo ulega oddaleniu jako bezpodstawne, chyba że powód cofnie pozew. Sytuacja taka nie zachodzi jednak w sytuacji, gdy dłużnik spełnia świadczenia nie w celu zwolnienia się ze zobowiązania, którego istnienie kwestionuje, ale w celu uniknięcia egzekucji na podstawie prawomocnego wyroku zasądzającego to świadczenie, który następnie w wyniku skargi kasacyjnej dłużnika został przez Sąd Najwyższy uchylony. W takiej sytuacji sąd II instancji dokonując ponownego rozpoznania sprawy zasądza jeszcze raz spełnione świadczenie, jedynie zaznaczając w wyroku, że zapłata już nastąpiła (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 1979 r., III CZP 91/78, OSNC 1979/7-8/139 oraz z dnia 26 lutego 2014 r., III CZP 119/13, OSNC 2015/1/1, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2002 r., I PKN 558/01, LEX nr 577446, orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 1955 r., II CR 1449/54, OSNCK 1956/1/12).

Uwzględnienie powództwa w zakresie odpowiadającym kwocie spełnionego świadczenia, (jak wynika ze zgodnego w tym zakresie stanowiska stron powód otrzymał świadczenie jedynie w postaci sumy głównej bez odsetek), czyni roszczenie restytucyjne pozwanej (wniosek o zwrot spełnionego świadczenia) bezzasadnym.

Sąd Apelacyjny uznał apelację powoda za uzasadnioną, ale jedynie w zakresie roszczenia o świadczenie główne (zapłatę kwoty 71.794,51 zł), a bezzasadne w części obejmującej roszczenie odsetkowe.

W zakresie terminu, od którego zobowiązany z tytułu zachowku popadł w stan opóźnienia - warunkujący zasądzenie odsetek ustawowych – w judykaturze dominuje stanowisko, iż termin ten należy ustalić indywidualnie z uwzględnieniem okoliczności danej sprawy, unikając wszelkiego automatyzmu. O stanie opóźnienia można mówić wówczas, gdy zobowiązany znał już wszystkie obiektywnie istniejące okoliczności pozwalające mu racjonalnie ocenić zasadność i wysokość zgłoszonego roszczenia z tytułu zachowku. Może to nastąpić także w dacie poprzedzającej chwilę wyrokowania (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2017 r., II CSK 436/16, LEX nr 2278305 oraz

z dnia 7 lutego 2013 r., II CSK 403/12, LEX nr 1314389).

W okolicznościach rozpoznawanej sprawy opóźnienie pozwanej nastąpiłoby dopiero w dacie wyrokowania. O zasadności uwzględnienia roszczenia o uzupełnienie zachowku zadecydowały bowiem okoliczności ujawnione przy ponownym rozpoznawaniu apelacji, a dotyczące trwałej niezdolności do pracy powoda w chwili otwarcia spadku. Na powyższą okoliczność skarżący wcześniej się w ogóle nie powoływał, ujawnił ją w dniu 11 grudnia 2017 r., składając wniosek o dopuszczenie dowodu z dokumentu w postaci zaświadczenia ZUS-u o pobieraniu renty z tytułu stałej niezdolności do pracy. Sama możliwość dowodzenia tej okoliczności, z uwagi na regulację zawartą w art. 381 k.p.c., była sporna. W sytuacji braku wykazania trwałej niezdolności do pracy, jego roszczenie było bezzasadne przy współczynniku który wynosił $1/8 - 1/2 \times 1/4$, ($6\,273\,395 \times 1/8 = 784\,174,37$ zł, przy wartości odziedziczonego udziału w spadku - 803 014,98 zł). Zatem pozwana miała podstawy do odmowy spełnienia świadczenia. Ponieważ zapłata kwoty 71.794,51 zł nastąpiła przed wydaniem wyroku przez Sąd Apelacyjny, zatem nie nastąpiło opóźnienie w spełnieniu świadczenia, co czyni roszczenie o zapłatę odsetek niezasadnym.

Sąd Apelacyjny nie znalazł podstaw do zastosowania w rozpoznawanej sprawie art. 5 k.c.

Sens instytucji zachowku polega na ustawowym zagwarantowaniu osobie uprawnionej uzyskania określonej korzyści majątkowej ze spadku, niezależnie od woli spadkodawcy, a zatem nawet, gdy spadkodawca poprzez rozrządzenia testamentowe lub dokonane darowizny faktycznie doprowadził do pozbawienia uprawnionego do zachowku tych korzyści majątkowych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 kwietnia 2017 r., V CSK 367/16, LEX nr 2327136).

Zachówek stanowi minimum zagwarantowanego udziału w spadku spadkodawcy ustawowemu i pozbawić tego udziału można na podstawie art. 5 k.c. tylko w sytuacjach wyjątkowych. (por. wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 16 marca 2017 r., I ACa 67/16, LEX nr 2275510).

Pozwana nie wykazała, aby takie wyjątkowe okoliczności zaistniały w rozpoznawanej sprawie. Powoływanie się na sytuację materialną, wynikającą z faktu pozostawiania na rencie i konieczności sprzedaży majątku, w celu zaspokojenia roszczeń powoda należy ocenić jako nieuzasadnione. Nie można bowiem pominąć faktu, iż na rencie w chwili wyrokowania pozostawały obie strony, przy czym powód pobiera rentę z tytułu całkowitej niezdolności do pracy od 1 stycznia 1999 r., a pozwana stała się rencistą dopiero w toku postępowania. Drugi z podnoszonych argumentów (konieczność sprzedaży otrzymanego w drodze darowizny majątku) zdezaktualizował się, ponieważ zapłata już nastąpiła, ponadto oprócz darowizny pozwana odziedziczyła także z ustawy majątek po ojcu, którego wartość jest wyższa niż zasądzona kwota. Trzeba także mieć na względzie, iż roszczenie z tytułu uzupełnienia zachowku, w wyniku uwzględnienia apelacji powoda przez Sąd Apelacyjny, zostanie zaspokojone jedynie częściowo, bowiem zasądzona kwota 71.794,51 zł odpowiada jedynie 29,59% przysługującego zachowku (242 551,09 zł). W tej sytuacji nie zachodzą podstawy do przyjęcia, iż roszczenie o zapłatę 71.794,51 zł stanowi nadużycie przez K. B. prawa podmiotowego.

Uznając apelację za częściowo uzasadnioną Sąd Apelacyjny, na podstawie art. 386 § 1 k.p.c., zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że punkcie pierwszym zasądził od J. B. (1) na rzecz K. B. kwotę 71.794,51 zł z zastrzeżeniem, iż świadczenie w tej kwocie zostało już zapłacone na rzecz powoda.

Zmiana wyroku w części dotyczącej roszczenia głównego spowodowała konieczność ponownego rozstrzygnięcia o kosztach procesu za I instancję (punkty drugi i trzeci zaskarżonego wyroku), w tym o nieuiszczonych kosztach sądowych (punkt czwarty i piaty).

Podstawę rozstrzygnięcia o kosztach procesu stanowił art. 100 k.p.c. Powództwo zostało uwzględnione w 17,94 %, a oddalone w 82,06 % (K. B. domagał się zasądzenia kwoty 400 000 zł, a zasądzona została na jego rzecz kwota 71.794,51 zł). Powód poniósł koszty procesu w wysokości 500 zł (opłata od pozwu), co oznacza, iż pozwana powinna mu zwrócić 17,94% tej kwoty, czyli 89,70 zł i taką kwotę Sąd zasądził od J. B. (1) na rzecz K. B..

W postępowaniu w I instancji obie strony były zastępowane przez pełnomocników ustanowionych z urzędu w osobie adwokatów. O kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu orzeczono w oparciu o art. 122 § 1 i 2 k.p.c. w zw. z § 19, § 2 i § 6 pkt 7 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu. Zgodnie z art. 122 § 1 i 2 k.p.c. w przypadku wygranego sporu przez stronę reprezentowaną przez pełnomocnika z urzędu koszty zastępstwa procesowego są zasądzone od strony przegrywającej spór na rzecz strony wygrywającej spór reprezentowanej przez danego pełnomocnika, któremu przysługuje jedynie pierwszeństwo zaspokojenia się z zasądzonej kwoty, natomiast zgodnie z art. 29 ust. 1. ustawy z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze w zw. z § 19 powołanego powyżej rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w przypadku przegranego sporu przez stronę reprezentowaną przez pełnomocnika z urzędu koszty zastępstwa procesowego są przyznawane temu pełnomocnikowi od Skarbu Państwa.

Zatem na rzecz pełnomocników powoda i pozwanej zostało zasądzone wynagrodzenie w kwocie 7 200 zł, podwyższonej o stawkę należnego podatku VAT. Wskazać należy, iż wynagrodzenie adwokata ustanowionego z urzędu podlega podwyższeniu o stawkę podatku VAT zarówno wtedy, gdy jest przyznawane temu pełnomocnikowi od Skarbu Państwa, jak i wtedy, kiedy zasądzone jest od strony przeciwnej na rzecz strony reprezentowanej przez tego adwokata (por. uchwała Sądu najwyższego z dnia 3 grudnia 2015 r., III CZP 90/15, OSNC 2017/1/3).

Wynagrodzenie należne tytułem pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu zostało zasądzone na rzecz powoda od pozwanej w kwocie 1.291,68 zł powiększonej o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 297,08 zł i stanowi ono 17,94% (w takiej części powództwo zostało uwzględnione) całego należnego wynagrodzenia, a w pozostałej części - tj. w kwocie 5.908,32 zł powiększonej o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 1358,91 zł, odpowiadającej

82,06% tego wynagrodzenia (w takiej części powództwo zostało oddalone) zostało przyznane od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie na rzecz adwokata M. K..

Natomiast wynagrodzenie należne tytułem pomocy prawnej udzielonej pozwanej z urzędu zostało zasądzone na jej rzecz od powoda w kwocie 5.908,32 zł powiększonej o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 1358, 91 zł i stanowi ono 82, 06 % całego należnego wynagrodzenia (w takiej części powództwo zostało oddalone) , a w pozostałej części tj. w kwocie 1.291,68 zł, powiększonej o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 297,08 zł, odpowiadającej kwocie 17,94% tego wynagrodzenia (w takiej części powództwo zostało uwzględnione) przyznane od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie na rzecz adwokata S. K..

O nieuiszczonych kosztach sądowych Sąd Apelacyjny orzekł w oparciu o art. 113 ust. 1 i 4 u.k.s.c. Koszty te obejmowały wydatki na opinie biegłych w łącznej wysokości 10 495,55 zł oraz nieuiszczoną opłatę od pozwu (powód zapłacił bowiem tylko 500 zł, opłata od pozwu obliczona od kwoty 400 000 zł wyniosła 19 500 zł).

Na podstawie art. 113 ust. 1 u.k.s.c. Sąd nakazał pobranie od pozwanej, jako od strony przegrywającej proces, na rzecz Skarbu Państwa kwoty 1.882,90 zł tytułem pokrycia 17,94 % wydatków na opinie biegłych. Natomiast na podstawie art. 113 ust. 2 pkt 1 u.k.s.c. nakazał ściągnięcie z zasądzonego na rzecz powoda świadczenia na rzecz Skarbu Państwa kwoty 8.612,65 zł tytułem pokrycia 82,06 % części tych wydatków.

W pozostałym zakresie, (nieuiszczona część opłaty od pozwu), mając na uwadze aktualną sytuację materialną i życiową stron (obie strony są rencistami, sprawa o działa spadku po ojcu się nie odbyła, zarówno powód, jak i pozwana byli zwalniani przez Sąd od ponoszenia kosztów postępowania), a także wysokość tych kosztów, na podstawie art. 113 ust. 4 u.k.s.c, Sąd odstąpił od obciążenia obu stron tymi kosztami.

W pozostałej części apelacja , na podstawie art. 385 k.p.c., podlegała oddaleniu jako bezzasadna.

O kosztach postępowania apelacyjnego i kasacyjnego orzeczono w oparciu o art. 100 k.p.c. w zw. z art. 108 § 1 k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c.

Koszty poniesione przez obie strony w postępowaniu apelacyjnym i kasacyjnym wyniosły łącznie 1500 zł (powód- 500 zł opłata od apelacji a pozwana 1000 zł opłata od skargi kasacyjnej). Apelacja została oddalona w 82,06%, co oznacza, iż zgodnie z zasadą stosunkowego rozdzielenia kosztów postępowania taka część kosztów obciąża powoda, czyli 1230,90 zł (1500 zł x 82,06% = 1230,90 zł). Ponieważ faktycznie powód wydatkował jedynie kwotę 500 zł, to różnicę w kwocie 730,90 zł (1230,90 zł – 500 zł = 730,90 zł) musi zwrócić pozwanej.

O kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej obu stronom z urzędu w postępowaniu apelacyjnym, a pozwanej także w postępowaniu kasacyjnym (powód w postępowaniu kasacyjnym działał sam) rozstrzygnięto na podstawie 122 § 1 i 2 k.p.c. w zw. z art. 29 ust. 1. ustawy z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze.

Wysokość kosztów zastępstwa procesowego za postępowanie apelacyjne ustalono w oparciu o przepisy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu, które znajdują w sprawie zastosowanie na skutek odesłania z § 22 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu, który nakazuje do spraw wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie rozporządzenia stosować przepisy dotychczasowe do czasu zakończenia postępowania w danej instancji.

Apelacja została uwzględniona jedynie w 17,94 %, a oddalona w 82,06%. Oznacza to, iż K. B. powinien zapłacić na rzecz J. B. (1) kwotę 4.431,24 zł powiększoną o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 1019,18 zł (tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanej z urzędu przez adwokata S. K. w postępowaniu apelacyjnym).. Kwota 4.431,24 zł stanowi 82,06 % kwoty należnego wynagrodzenia w postępowaniu apelacyjnym (5 400 zł x 82,06%= 4431, 24 zł , a 23% VAT naliczony od tej kwoty to 1019,18 zł). W pozostałej części, czyli w zakresie w

jakim apelacja została uwzględniona – 17,94%, co stanowi kwotę 968,76 zł powiększoną o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 222,81 zł, koszty te pokryje bezpośrednio pełnomocnikowi Skarb Państwa – Sąd Okręgowy w Warszawie .

Wynagrodzenie pełnomocnika z urzędu powoda adwokata M. K. pozwana zapłaci powodowi w części, w jakiej apelacja została uwzględniona, czyli w 17,94% , a więc w wysokości 968,76 zł powiększonej o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 222,81 zł . W pozostałej części, czyli w zakresie 82,06% , co stanowi kwotę 4.431,24 zł powiększoną o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 1019,18 zł , koszty te pokryje bezpośrednio pełnomocnikowi Skarb Państwa – Sąd Okręgowy w Warszawie.

W sytuacji, gdy sąd II instancji orzeka ponownie, po uchyleniu jego wyroku przez Sąd Najwyższy i przekazaniu mu sprawy do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego, to przy rozstrzygnięciu o kosztach postępowania apelacyjnego powinien mieć na uwadze ostateczny wynik tegoż postępowania apelacyjnego (a nie postępowań apelacyjnych) i wysokość kosztów poniesionych przez strony w jego toku oraz wysokość kosztów postępowania kasacyjnego, bez względu na fakt dwukrotnego orzekania w postępowaniu apelacyjnym przez sąd odwoławczy (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2011 r., IV CZ 109/10, LEX nr 811874

W postępowaniu kasacyjnym pozwaną reprezentowała J. L.. Koszty obejmujące wynagrodzenie tego pełnomocnika, stosownie do wyniku sporu w postępowaniu apelacyjnym w 82,06 % powód zapłaci na rzecz pozwanej w kwocie 2954,16 zł powiększonej o 23 % podatku od towarów i usług w wysokości 679, 45 zł, natomiast w zakresie 17,04% tego wynagrodzenia pokryje je bezpośrednio na rzecz pełnomocnika Skarb Państwa – Sąd Apelacyjny w Warszawie, płacąc kwotę 645,81 zł powiększoną o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 148,54 zł.

Wynagrodzenie zostało ustalone w 1/2 wysokości (§ 4 ust. 1) kwoty 7200 zł (§ 16 ust. 4 pkt 1 w zw. z § 8 ust. 6) przy wartości przedmiotu zaskarżenia wskazanego w skardze kasacyjnej, czyli 3 600 zł podwyższone o stawkę podatku VAT (§ 4. ust. 3) na podstawie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu, obowiązującego w dacie wniesienia skargi kasacyjnej.

Zgodnie z treścią art. 98 § 3 k.p.c. w skład celowych kosztów procesu wchodzi tylko wynagrodzenie jednego pełnomocnika. Zatem powód, który wypowiedział w toku

postępowania apelacyjnego pełnomocnictwo pełnomocnikowi z urzędu i ustanowił pełnomocnika z wyboru nie mógł domagać się zwrotu kosztów wynagrodzenia tego pełnomocnika. Natomiast w przypadku pozwanej doszło do zmiany osoby pełnomocnika z urzędu – adwokata S. K. zastąpiła adwokat J. L.. W takiej sytuacji koszty wynagrodzenia drugiego pełnomocnika muszą zostać przyznane, ale nie podlegają one rozliczeniu pomiędzy stronami, a pokrywa je stosownie do treści art. 29 ust. 1. ustawy z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze Skarb Państwa – Sąd Okręgowy w Warszawie, który ustanowił dla pozwanej pełnomocnika, wskazanego jedynie przez właściwą ORA. Wynagrodzenie tego pełnomocnika (który nie brał udziału w postępowaniu pierwszoinstancyjnym) za postępowanie apelacyjne, stanowi kwotę 7 200 zł , powiększona o 23% podatku od towarów i usług w wysokości 1656 zł., a podstawą jego ustalenia są §2 ust. 3, § 6 pkt 7 i §13 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu. Z uwagi na okoliczność, że toczyło się jedno postępowanie apelacyjne podstawą ustalenia opłaty stanowiła w.p.z. wynikająca z apelacji, a zastosowanie znajdują przepisy rozporządzenia obowiązującego w dacie złożenia apelacji, a nie w dacie zmiany osoby pełnomocnika.

O nieuiszczonych kosztach sądowych za postępowanie kasacyjne i apelacyjnej rozstrzygnięto na podstawie art. 113 ust. 4 u.k.s.c z przyczyn tożsamyh jak w przypadku nieuiszczonych kosztów sądowych (w postaci opłat) w I instancji.

Jerzy Paszkowski Edyta Jefimko Bogdan Świerczakowski